

MAKTAB AMALIYOTCHI PSIXOLOGINING O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH JARAYONIDAGI VAZIFALARI

Xolbekova Dilbarxon Xomidjonovna

Farg'ona viloyati Marg'ilon shahri 23-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Maktab psixologining tarbiyaviy ishlar jarayonidagi roli tobora ortib bormoqda. Chunki amaliyotchi psixolog nafaqat o'quvchilarning psixologik holatini aniqlash va ularni tahlil qilish, balki ularning tarbiyaviy ehtiyojlari, emotsional holati, shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan tizimli ishlarni amalga oshiradi.

Kalit so'zlar: psixolog, maktab muhiti, tarbiyaviy ishlar, psixologik yondashuv, nazariy asoslar, amaliy metodlar, psixodiagnostika, psixokorreksiya, trening mashg'ulotlari, o'quvchi psixologiyasi, ota ona bilan hamkorlik, pedagogik hamkorlik, tarbiyaviy muhit

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimida tarbiyaviy jarayonlarning samaradorligini oshirish, o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va sog'lom ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirish dolzarb vazifalardan biri sanaladi. Ayniqsa, maktab psixologining tarbiyaviy ishlar jarayonidagi roli tobora ortib bormoqda. Chunki amaliyotchi psixolog nafaqat o'quvchilarning psixologik holatini aniqlash va ularni tahlil qilish, balki ularning tarbiyaviy ehtiyojlari, emotsional holati, shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan tizimli ishlarni amalga oshiradi.

Bugun maktab o'quvchisining hayoti va faoliyatini to'g'ri tashkil qilish, zamonaviy ta'limtarbiya jarayonining psixologik-pedagogik masalalari ijodiy, axloqiy, ijtimoiy xulq-atvor tajribasi uning shaxsini tarkib toptirishda asosiy masala hisoblanadi. O'quvchida bu narsa tarbiyachi rahbarligida hosil bo'ladi. Bu narsa o'quvchilarda tabiiy, axloqiy va g'oyaviy-siyosiy bilimlar tarkib toptirish bilan yuz berishi kerak.

Xorijlik juda ko'p psixolog olimlar ya'ni shular qatorida L.I.Bojovich va uning xodimlari bola va maktab o'quvchisining shaxsini tarkib toptirishda uning faoliyatini to'g'ri tashkil qilish, uning to'g'ri xulq-atvor tajribasini orttirishigina emas, balki uning xulq-atvorining to'g'ri motivlarini tarbiyalash ham hal qiluvchi narsa ekanligini ko'rsatib

beradilar. Psixologlarning bergan ma'lumotlariga ko'ra, birgina faoliyatning o'zida (bu faoliyatning bola uchun nima sababdan yuz berishiga ham qarab) shaxsning har xil sifatleri tarkib topishi mumkin. Masalan, biz tarbiyalanuvchilarni boshqalarni ochiqdan-ochiq va dadil tanqid qilishga o'rgatamiz. Ana shunday qilish bilan bolada jasurlik, sof dillik, tanqidiy ko'z bilan qarash fazilatleri tarkib topadi deb hisoblaydilar. Ammo biz aytilganlarni hisobga olmasak, hamisha ham o'zimiz ko'zlagan maqsadga erishavermaymiz. Chunki xulq-atvorning ana shu to'g'ri shakli negizida maktab o'quvchisi amal qiladigan motivlar yotadi. Bu xulq-atvor shaxsan o'quvchining o'zi uchun qanday ma'noga ega bo'lishiga qarab, unda har xil sifatler tarkib topishi mumkin. Agar o'quvchi o'z o'rtog'ini qat'iy motivlar asosida tanqid qiladigan bo'lsa, bu tanqid uning o'rtog'ida xarakterning printsiptiallik, qat'iylilik, halollik singari sifatlerini tarkib toptirishga yordam beradi; bordi-yu, o'z aybini o'rtog'ining bo'yniga qo'yish istagi bilan tanqid qiladigan bo'lsa, bu xudbinlik, individualizmning tarkib topishiga yordam beradi.

Agar shaxsiy g'araz bilan tanqid qilinadigan bo'lsa, unda shu asosda qasoskorlik, makkorlik, insofsizlik hislatleri tarkib topadi. Agar bunday tanqid qilishga, nihoyat, o'qituvchidan qo'rqish va unga yoqish istagi yoki mag'rurlik istagi sabab bo'lsa, unda laganbardorlik, ikki yuzlamachilik singari hislatler tarkib topishi mumkin. Binobarin, to'g'ri xulq-atvor tajribasi bu xatti-harakat muayyan motivlar asosida amalga oshirilgan vaqtdagina ko'zlangan maqsadga olib keladi. Shuning uchun xulq atvorning to'g'ri motivlerini tajribada tarbiyalash va mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etadi. Maktab o'quvchilarida muayyan vaziyatlarda tarbiyaviy ta'sirlar vositasida yuzaga keladigan ijobiy motivlar ularning tajribasida mustahkamlanishi va barcha boshlang'ich vaziyatlarga tarqalishi kerak. Xatti-harakat barqaror, hukmron (asosiy) motivlarning sistemasini ba'zi psixologlar shaxsning yo'nalishi deb ta'riflaydilar. M.S.Neymark maktab o'quvchilarining yo'nalishini tadqiq qildi va bu yo'nalishning uchta asosiy turini – jamoa, shaxsiy va ishchanlik yo'nalishlerini (ishga, faoliyat jarayoniga bo'lgan yo'nalishni, ijodiy faoliyatga qiziqishni) alohida ajratib ko'rsatdi.

Yo'nalishning jamoa, shaxsiy turlari bir xil, to'g'ri xarakteristikasiga ega bo'lmasligi kerak. Haqiqiy jamoa yo'nalishidan tashqari "xudbinlik guruhi" deb atalgan yo'nalish – boshka jamoalarning qiziqishlerini mutlaqo mensimagan Zamonaviy ta'lim-tarbiya

jarayonining psixologik-pedagogik masalalari 114 holda faqat bitta jamoaning, (guruh, sinf) qiziqishlarinigina e'tirof etadigan yo'nalish ham bor. Shaxsiy yo'nalish shaxsiy yutuqlarga erishishga qaratilgan yo'nalish sifatida hamma vaqt ham jamoa yo'nalishiga qarama-qarshi bo'lavermaydi.

Psixologlar tarbiyaviy ish metodlarining psixologik asoslarini ishlab chiqayotganlarida, tarbiyaning har qanday metodiga abstrakt tarzda qarab va uni baholab bo'lmaydi, degan fikrga asoslanalar. Bu metodlar qo'llanilayotganda, birinchidan, tarbiyalanayotgan o'quvchining yosh va individual xususiyatlarini, ikkinchidan, shu o'quvchi a'zo bo'lgan bolalar jamoasining xususiyatlarini, nihoyat, tarbiyaviy ta'sir ko'rsatiladigan muayyan konkret sharoitlarni hisobga olish zarur. Shaxsning ijobiy yo'nalishini tarkib toptirish uchun, maktab o'quvchisining barcha vaziyat va holatlarida to'g'ri yo'l tutishi uchun uning nima qilishni bilishi, o'zi hurmat qiladigan kishilarning nima qilayotganlarini ko'rishi va o'zi ham to'g'ri xulq-atvorli bo'lishni mashq qilish zarur. O'quvchi ko'pincha kattalarning o'ziga aqlli kishi deb murojaat qilishlaridan, uning ko'p narsani tushunishiga ishonishlaridan mag'rurlanib yuradi. Unda bu ishonchni oqlash, ana shunday munosabatga munosib kishi bo'lish istagi yuzaga keladi. O'quvchilarda faollik uyg'otish, jonli ravishda fikr almashish istagini uyg'otish, ularning fikrini avj oldirish va o'zlarini axloq masalalari ustida o'ylab ko'rishga majbur qilish zarur.

O'quvchilarga tayyor haqiqatni zo'rlab qabul qildirish yaramaydi, axloq normalari haqidagi xulosalarni ularning faol ishtirokida (ammo o'qituvchining rahbarligida) chiqartirish kerak. Buning uchun suhbat jarayonida muhokamaga qo'yilishi kerak bo'lgan masalalarni oldindan tayyorlab qo'yish tavsiya etiladi. O'quvchilarda chuqur va ta'sirchan emotsiyalarni uyg'otishga intilish lozim. Bunda o'qituvchi suhbatni befark va shavq-zavqsiz emas, balki emotsional tarzda jonli qilib o'tkazganidagina erishish mumkin. O'qituvchi o'zining ehtirosli e'tiqodi o'smirlarga yuqishini unutmasligi darkor. O'smirlarning o'zlari his etadigan tuyg'ularni taxminan quyidagi shaklda anglab olishlariga erishish juda muhimdir: "Nima uchun bu hodisa menda shunchalik g'azab va nafrab uyg'otadi?", "Nima uchun men bu xatti-harakatlardan shunchalik hayratlandim?". O'qituvchining axloqiy ideal sifatida namoyon bo'lishi o'quvchi shaxsini tarkib toptirishda muhim ahamiyatga ega. Kichik maktab

yoshidagi o'quvchi ko'pincha o'qituvchiga taqlid qilib, unga o'xshashga harakat qiladi, lekin birinchidan, buni ko'pincha tushunib yetmasdan qiladi, ikkinchidan o'qituvchining tashqi ko'rinishi va qiliqlariga taqlid qiladi, chunki u hali shaxsning namoyon bo'lishini tahlil qilishga va shaxsning barqaror hislatlarini anglab yetishga qodir emas.

O'smir va katta maktab yoshidagi o'quvchi ko'pchilik hollarda namunaga ongli ravishda taqlid qiladilar. O'smir o'zini katta deb hisoblay boshlagandan e'tiboran kattalarning xatti-harakatlari va ishlariga taqlid qilishga intiladi. Shuning uchun unda tevarak-atrofdagi kishilarning, ayniqsa, o'ziga eng yaqin va o'zi uchun eng obro'li kishilarning xatti-harakatiga qiziqish hamda e'tibor berish yuzaga keladi. O'qituvchi qanchalik obro'li bo'lsa, uning e'tiqodi, bilimlari, fikrlari, didi o'quvchilarga shunchalik ko'p ta'sir qiladigan bo'ladi. O'smir kattalarning biror hislatlariga taqlid qilayotib, ko'pincha bu hislatlarni shunchalik ilib olish bilan birga, ularning salbiy hislatlari va xatti-harakatlarini ham o'ziga singdirib oladi. Agar o'qituvchi muayyan maqsadni ko'zlaydigan va matonatli, o'z burchini qat'iyat bilan bajaradigan bo'lsa, xuddi shu narsalarni o'z tarbiyalanuvchilaridan ham talab qilish unga oson bo'ladi. Aksincha, o'qituvchining tajangligi, qo'polligi, o'zini qo'lga ola olmasligi, manmanligi o'quvchilarga salbiy ta'sir ko'rsatadi. O'quvchilar va ota-onalar ba'zan tarbiyaviy ishlarda o'zlarining shaxsan namuna ko'rsatishlarining ta'siriga yetarlicha baho bermaydilar.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, amaliyotchi psixologning maktab muhitidagi tarbiyaviy ishlarni tashkil etishdagi roli nihoyatda muhim va mas'uliyatlidir. U nafaqat o'quvchilarning psixologik holatini tahlil qilish, balki ularning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi va tarbiyaviy jihatdan sog'lom shakllanishini ta'minlashga qaratilgan kompleks yondashuvni amalga oshiradi. Psixologik metodlar orqali o'quvchilarning emotsional holati, xulq-atvori, muomala madaniyati va ijtimoiy faolligini rivojlantirish mumkin. Ayniqsa, individual suhbatlar, trening mashg'ulotlari, psixodiagnostika va psixokorreksiya usullari maktab tarbiyaviy tizimining ajralmas qismi sifatida samarali natija beradi. Amaliy tajribalar shuni ko'rsatmoqdaki, o'qituvchilar va ota-onalar bilan yaqin hamkorlikda ishlovchi psixologlar o'quvchilarda ijobiy o'zgarishlarga erishishda sezilarli muvaffaqiyatlarga ega bo'lmoqdalar.

Shu bois, maktab psixologi faoliyatini yanada takomillashtirish, zamonaviy metodlardan keng foydalanish va har bir o'quvchiga individual yondashuv asosida ish olib borish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Nishonova Z.T. Pedagogik psixologiya va psixologiya fanlarini o'qitish metodikasi. T.; 2015y
2. Z. Ibodullaev. Tibbiyot psixologiyasi. T., 2008 yil darslik.
3. P.I. Ivanov va M. Zufarova Umumiy psixologiya. T., 2008 yil darslik.
4. Z. Nishonova va Sh. Asomiddinova. Psixologik maslahat. T. 2010 yil 6. SInternet materiallari